AMBIVALENȚA ACCENTUALĂ A CUVINTELOR MONOSILABICE — SURSĂ DE AMBIGUITATE RITMICĂ ÎN VERSUL CLASIC ROMÂNESC

Pornind de la observația că în vers cuvintele monosilabice sint susceptibile de un dublu regim accentual, putind fi deopotrivă purtătoare sau nu ale ictusului prozodic, se analizează modul în care această particularitate poate influența procesul de diagnoză a ritmului poetic.

Analiza corectă a structurii ritmice a unui text poetic depinde în mod esențial de clarificarea statutului accentual al cuvintelor monosilabice. O cercetare statistică evidențiază ponderea deosebită a acestei categorii lexicale în orice text și în special în cele versificate, unde lungimea medie a cuvintelor este obișnuit mai mică decît în proză. Astfel, din totalul de 1 838 de cuvinte care alcătuiesc Luceafărul de Eminescu, 958 sînt monosilabice, adică 53,1%. La Alecsandri, în Peneș Curcanul, cuantumul cuvintelor monosilabice este de 47% (378 din 803), ambele cifre situîndu-se în vecinătatea procentului de 50,75% determinat de Marie Kavková [8] pe un eșantion reprezentativ cuprinzînd 2 081 de versuri și 7 209 de cuvinte din poezia română clasică (exclusiv versuri de 13 și 14 silabe). Evident, aceste cifre exagerează întrucîtva importanța cuvintelor monosilabice al căror număr este mai corect să fie raportat la lungimea în silabe a textului, ceea ce dă o măsură mai exactă a spațiului pe care acestea îl ocupă în ansamblul discursului. Pentru Luceafărul acest raport este $\frac{958}{2833}$

= 33,8%, iar pentru Peneş $Curcanul - \frac{378}{1264} = 30\%$, valori, şi aşa,

importante, care situează cuvintele monosilabice pe locuri fruntașe în ordinea fracțiunii de text ocupate: în Luceafărul pe primul loc, înaintea bisilabicelor (33,2% din text), a trisilabicelor (22,8%), a tetrasilabicelor (9,45%) și a pentasilabicelor (0,75%), iar în Peneş Curcanul pe locul secund, după cuvintele bisilabice (41% din text) și înaintea trisilabicelor (20,4%), a tetrasilabicelor (7,9%) și a pentasilabicelor (0,7%).

Din punctul de vedere al diagnozei ritmului, care face obiectul preocupărilor noastre în rîndurile de față, proprietatea cea mai semnificativă a cuvintelor monosilabice este ambivalența lor accentuală potențială. Calificativul potențial îl socotim indispensabil aici, avînd în vedere că, după cum observa cu dreptate Andrei Avram ([1] p. 458), monosilabicele ,....nu prezintă o structură accentuală în sens strict, căci aceasta presupune contrastul între cel puțin două silabe". Așadar, virtualitățile accentuale ale cuvintelor monosilabice nu se actualizează decît în context, la nivelul conturului intonațional asociat unui enunț de oarecare lungime. În terminologia lui Em. Vasiliu ([11], p. 58), potrivit căreia unitățile supra-

segmentale se împart în intensive (accentele de intensitate) și extensive (intonația), am putea spune că accentul cuvintelor monosilabice se situează undeva între aceste două clase, cumulînd proprietăți ale amîndurora : pe de o parte ele prezintă caracterele acustice ale accentelor de intensitate, dar pe de alta nu se asociază în mod mecanic silabei considerate, ci diferențiat, în funcție de contextul accentual mai larg în care aceasta este încadrată, exact ca în cazul variațiilor de înălțime ce caracterizează intonația.

La metricienii noștri, ideea dublului statut accentual al cuvintelor monosilabice apare încă de timpuriu. Astfel, în 1845, George Barițiu ([2], p. 47—63) care, pentru a putea conserva terminologia cantitativă clasică numește "lungi" silabele accentuate și "scurte" pe cele atone¹, observă că "[...] toate cuvintele românești unisilabe sînt comune, adică lungi ori scurte după trebuință sau plăcere (eu, tu, el, ai, au, în, un, cînd, zac, șed ș.a., ș.a.)".

De remarcat că printre exemplele cărturarului ardelean figurează, alături de elemente relaționale, și cuvinte cu sens lexical de sine stătător. În ceea ce le privește pe cele dintîi, examinarea mulțimii schemelor ritmice cu care își ilustrează lucrările cercetătorii actuali ai versificației româneștî (ne referim, în principal, la G. I. Tohăneanu [9], [10], L. Gâldi [7], I. Funeriu [6] și M. Bordeianu [3]) evidențiază consensul unanim de a le considera drept neaccentuate. Singurul corectiv ce se cere adus acestei opinii, în general juste, este că în fiecare vers există o poziție preferențială unde intensitatea ictusului prozodic se dovedește atît de mare, încît conferă accent chiar cuvintelor obișnuit atone. Ne referim la silaba proeminentă a clausulei. Conjuncția "principial" neaccentuată ci se poate constitui în rimă:

"Turma nici subtilă, 20 2020 Nici sublimă, ci 20 202 Oaia unanimă 200020 Clară ca de zi" 2002

(Dan Botta, Cantilena)

tocmai în virtutea proprietății versului românesc de a se încheia pe un accent de intensitate deosebită, lucru valabil și pentru clausula emistihului în cazul existenței cezurii².

Mai mult, presiunea ictusului final este atît de puternică, încît o

rimă dactilică precum:

"Zic și temnicerii că 20020 Ești ca în biserică" 20020

(T. Arghezi, Tara piticilor)

¹ "[...] care sint regulile după care s-ar putea clasifica lungimea și scurtimea silabelor? Răspunsul este cel mai ușor din lume; regula este pentru urechile românului numai una: toate silabele care poartă asupră-și tonul ascuțit sau lungitoriu în proză sint lungi și în poezie, și toate cite au tonul scăzut sau scurtătoriu în vorbirea prozaică sint scurte și în prozodie (op. cit., p. 49).

² "Există două puncte nodale ale versului unde silabele marcate poartă întotdeauna accentul; acestea sint cuprinse în secvența care încorporează rima şi în secvența care precede cezura" ([6], p. 87).

nu este sesizată ca atare la lectura numai a primului vers, cititorul interpretînd-o inițial drept masculină, adică:

"Zic și temnicerii că" 2000202

și așteptînd o rimă pereche oxitonă de tipul *pleacă*, *dă*, *mă*. Abia după parcurgerea celui de-al doilea vers caracterul proparoxiton al rimei devine evident și statutul accentual al versului întîi se cere reconsiderat. Ca și în cazul:

"Şapte e mai bine, că... $\angle \cup \cup \cup \angle \cup \cup$ Decit o duminecă $\cup \cup \cup \cup \cup \cup \cup$

(idem)

prima lectură lasă impresia de imperfecțiune a rimei, aceasta fiind simțită ca inegal accentuată (v. definiția lui N. Constantinescu [4], p. 43), în genul:

> "Tu-mi cei chiar nemurirea mea În schimb pe-o sărutare, Dar voi să știi asemenea Cit te iubesc de tare;"

> > (M. Eminescu, Luceafărul)

Doar odată cu recitirea primului vers în lumina celui de-al doilea rimele argheziene își relevă corectitudinea, în timp ce rima eminesciană

citată rămîne "aproximativă".

Oricum, situațiile în care clausula constă dintr-un instrument gramatical sînt rare, deoarece ele presupun un tip aparte de ingambament (enjambement), creator de efecte mai ales comice, care limitează aria de răspîndire a procedeului la domeniul îngust și specializat al poeziei umoristice. Exceptînd așadar un număr statistic neglijabil de cazuri particulare, ne putem ralia punctului de vedere al Mariei Kavková (op. cit., p. 100), care consideră drept sistematic neaccentuate "toate cuvintele monosilabice ajutătoare".

În ceea ce privește cuvintele "pline", cu sens lexical de sine stătător, pronumele și adjectivele posesive, formele "accentuate" ale pronumelor personale precum și adverbele și interjecțiile, lucrurile nu sînt nici pe departe la fel de limpezi. Analiza corpusului de scheme ritmice pe care îl constituie exemplele cuprinse în [3] și [6] evidențiază nenumărate inconsecvențe de interpretare a statutului accentual al acestor categorii

de cuvinte.

La M. Bordeianu⁴ posesivul *mea* figurează, bunăoară, ca neaccentuat în :

³ M. Kavková greşeşte numai atunci cind postulează că "aceste cuvinte pot ocupa in vers toate pozițiile metrice, afară de acelea care poartă accentul în mod constant", aserțiune infirmată de contraexemplele de mai sus.

4 În comentarea exemplelor acestui autor nu ne referim decît strict la aspectele legate de distribuția accentelor în vers, lăsind de o parte criteriile sale discutabile de delimitare a "picioarelor" și, mai ales, repartizarea subiectivă și absolut haotică a cezurilor.

și accentuat în:

,, Nu-mi spune lira mea nimic
$$\bigcirc 2 \bigcirc /2 \bigcirc \boxed{2} //\bigcirc 2$$
 Au amuțit sonora", $\bigcirc \bigcirc \bigcirc 2 \bigcirc /2 \bigcirc \boxed{2} //\bigcirc 2 \bigcirc \bigcirc$ (op. cit., p. 91)

deși în ambele cazuri cuvîntul ocupă în vers o poziție aflată sub ictus în schema teoretică.

La fel se întîmplă cu tăi în:

"Zîmbiră între dînșii bătrînii tăi prieteni"

După opinia noastră, ezitările în situații ca cele de mai sus nu sînt justificate, căci posesivele românești, departe de a fi atone, poartă mai întotdeauna un accent de o intensitate superioară chiar termenului lor regent. Rostită "dintr-o răsuflare", sintagma ochii tăi sună mai des "ochii 'tăi decît 'ochii ctăi, ceea ce demonstrează plenitudinea accentuală a adjectivului posesiv, capabil să "atonizeze" substantivul bisilabic ce-l precedă. Mai evidente sînt lucrurile cînd valoarea posesivă este exprimată prin genitivul pronumelui personal lui, pe care tocmai accentul îl distinge de articolul omograf lui. Totuși, la I. Funeriu, alături de interpretarea corectă:

"El nemișcat străpunge cerul cu ochiul lui de Prometeu"

întîlnim şi varianta greşită

"Pune gura lui fierbinte pe-a ei buze ce suspină"

M. Bordeianu consideră chiar nimerit să atace transcrierea corectă de către G. I. Tohăneanu a versului lui Ion Barbu:

"Uitat să fie visul și zborul lui înalt"

ajustînd-o eronat

$$\bigcup 2/\bigcup 2\bigcup /2\bigcup /\bigcup \bigcup 2$$
 ([3], p. 89)

Cu aceeași nesiguranță sînt tratate pronumele personale. În explicitarea schemei ritmice a poeziei Lacul de M. Eminescu, I. Funeriu

(op. cit., p. 36-37) apreciază că pronumele din prima strofă

este aton, dar cel din strofa a doua — nu:

Similar procedează M. Bordeianu, pentru care tu este accentuat în :

nu însă și în:

deși avem de-a face cu un vocativ, caz la care accentul este, oricum, potențat.

Tot obscure rămîn motivele pentru care același autor tratează diferit negația într-o construcție absolut simetrică:

soartă de care are parte și relativ-interogativul ce în:

"De ce nu-mi vii, de ce nu-mi vii;"

$$\bigcup \bigcup \bigcup \angle // \bigcup \boxed{\angle // \bigcup \angle}$$
 (op. cit., p. 277)

Fluctuații accentuale greu de justificat înregistrează și verbul a fi atît la indicativ:

"Tu ești o undă, eu sunt o zare"

$$\bigcup \mathcal{I} / \bigcup \mathcal{I} \cup \mathcal{I$$

cît și la condiționalul-optativ:

"Pare că i-ar fi tot lene și s-ar cere sărutată"

"De-ar fi mijloace
$$\cup$$
 $\boxed{2}/\cup 2\cup$

Şi-ar fi putință"
$$0/2/020$$

Articolul adjectival se numără și el printre cuvintele monosilabice asupra accentuării cărora planează îndoiala. Bordeianu îl consideră aton:

"Vedea ca-n ziua cea dintii $U \angle //U \angle U / U U U \angle U$ Cum izvorau lumine" $U U U \angle /U \angle U$ (op. cit., p. 130)

în timp ce Funeriu îl tratează ca accentuat:

"Unde prispa cea de brazde

UU-U-U

Crengi plecate o ascund"

— U-UU
(Funeriu 1980, p. 73)

Exemplele prezentate aici se referă, fără excepție, la situații în care elementul în discuție ocupă o poziție normal lovită de ictusul prozodic. Atunci cînd locul cuvîntului corespunde unei unități neaccentuate din schema ritmică teoretică, nici unul dintre autorii citați nu ezită să-l considere aton.

Cîteva exemple privind elemente aparținînd părților de vorbire ante-

rior menționate:

1. Pronume (adjectiv) posesiv:

"Vedeam ca în vis pe-al meu înger de pază"

(Bordeianu, op. cit., p. 311)

2. Pronume personal la cazul nominativ:

"Iar bratul drept sub cap eu mi-l puneam"

și la genitiv:

"Pomii cei sădiți de tata și iubitele lui flori"

(Funeriu, op. cit., p. 146)

3. Adverbul de negație:

"Toată ziua la fereastră suspinînd nu spui nimică".

4. Verbul a fi:

"Dar versul cel mai plin, mai blînd, mai pudic,

Puternic iar de-o vrea - e pururi iambul"

(Bordeianu, op. cit., p. 80)

5. Articolul adjectival:

"Cum stă-n sicriul ei cel mic culcată"

Aceste interpretări, indiscutabil corecte, ilustrează o situație cu caracter mai general, constînd în pierderea condiționată a accentului cuvintelor monosilabice în funcție de poziția în vers. Aceeași unitate lexicală se comportă ca accentuată, respectiv neaccentuată, după cum se află sau nu sub ictus.

Astfel, verbul e, puternic accentuat în:

"Nu e nimic și totuși e"

(Eminescu, Luceafărul)

este cu desăvîrșire aton în:

"Era pe cînd nu s-a zărit ULULUUL

0002020

Azi o vedem și nu e".

(Eminescu, La steaua)

Ultimul exemplu cuprinde și două ocurențe ale adverbului nu: prima neaccentuată, a doua accentuată:

căci una ocupă poziția a cincea (atonă în schema ritmică "ideală), iar alta a șasea (lovită de ictus în aceeași schemă):

La rîndul său adverbul azi și-a pierdut și el accentul, fiindcă în ritmul iambic prima silabă a versului este atonă. În schimb în

"Căci azi le semeni tuturor"

0 2 020002

(M. Eminescu, Pe lingă plopii fără sof)

același cuvînt este accentuat.

Tot în versurile citate din "La steaua" figurează sub accent adverbul cînd, neaccentuat în:

"Cind amintirile-n trecut

0200020

Încearcă să mă cheme"

(M. Eminescu, Cind amintirile ...)

Constatarea este valabilă și pentru verbe:

"Trec zilele voioase și orele surîd"

0 200020020002

(M. Eminescu, Împărat și proletar)

3 - c. 1347

dar

"Pe drumul lung și cunoscut

Mai trec din vreme-n vreme"

UZUZUUUZ

UZUZUUU

(M. Eminescu, Cind amintirile)

pentru substantive:

"Le arăt că lumea vis e -- un vis searbăd -- de motan"

00202020010002

(Eminescu, Cugetările sărmanului Dionis)

pentru adjective:

"Pentr-un atit de sfint noroc

00020 202

Străbătător durerii!"

0002020

(Eminescu, S-a dus amorul...)

față de

"Sfint trup și hrană sieși, hagi rupea din el"5

0 202020 1 020202

(Ion Barbu: "Nastratin Hogea la Isarlik")

ba chiar și pentru interjecții, al căror puternic accent natural nu rezistă nici el presiunii prozodice:

"O, vino iar în al meu braț" 6 U

(M. Eminescu, De ce nu-mi vii)

Concluzia celor de mai sus ar fi că elementele lexicale monosilabice ,pline" sînt accentuate cînd cad sub ictus și neaccentuate în caz contrar. Adăugată regulii potrivit căreia cuvintele ajutătoare sînt în general neaccentuate, ea conduce la următorul corolar: nicăieri în cuprinsul unui vers românesc ocurența unui cuvînt monosilabic nu este interzisă; cuvintele ,pline" își adaptează statutul accentual căderilor ritmice ale ictusului prozodic, ele cedează presiunii ictusului, după cum ictusul însuși se retrage în fața naturii prin excelență atone a unităților relaționale?:

5 Inversarea sintagmei sfint trup ar fi condus la "atonizarea" automată a substantivului 1n favoarea adjectivului, fără ca vreuna din cele două formule să fie simțită ca licență ritmică.

6 De comparat cu:

"O, rămîi, rămîi la mine"

2 0202020

(M. Eminescu, O, rămti...)

⁷ Aparent divergente, concluziile Mariei Kavková se apropie mult de ale noastre, căci la o privire mai atentă cele trei clase de cuvinte monosilabice delimitate de cercetătoarea cehă se reduc la două, practic identice cu cele definite de noi. Într-adevăr, M. Kavková împarte monosilabele în: "Am jurat de la-nceput UUUUU

Pe Hristos să-l iei de mire" UUUUUUU

(M. Eminescu, Povestea teiului)

Exemplul de mai sus se înscrie în linia generală a versului românesc, caracterizat prin nerealizarea tuturor ictușilor prevăzuți de teorie, fenomen datorat în principal existenței cuvintelor mai lungi de două silabe, purtătoare ale unui singur accent de intensitate:

"Mărire, adorare, îngenunchere ție,"

în loc de

0202020//0202020

(V. Alecsandri, Odă statuiei lui Mihai Viteazul)

Altfel spus, matricea ritmică ideală a unei poezii constituie o rețea de silabe ale cărei noduri sînt susceptibile de accentuare, dar nu primesc în mod obligatoriu accentul. Alegerea pozițiilor silabice care să-și actualizeze virtualitățile accentuale latente ne apare astfel drept principala libertate ritmică pe care o îngăduie poeților norma prozodică românească. Aici trebuie căutată sursa supleții deosebite a versului nostru clasic, deoarece fluctuația ictusului rupe monotonia cadenței "ortodoxe", sacadate, conferind ritmului un anumit grad de nedeterminare, ce permite versurilor să se muleze mai bine pe sinuozitățile mișcării interioare a poeziei.

Singura restricție care grevează asupra libertății de opțiune în acest domeniu este aceea că toate clausulele, atît cele ale emistihurilor (în cazul cînd există cezură) cît și ale versurilor, sînt accentuate cu necesitate.

Ținînd seama de această din urmă observație putem spune, de pildă, că versul iambic de nouă silabe cu rimă feminină poate îmbrăca șapte forme ritmice distincte:

- 1. UZUZUZUZU
- 4. UUUZUZUZU
- 2. 020002020
- 5. 020000020
- 3. UZUZUUUZU
- 6. 000200020

7. 000002020

pe cînd versul amfibrahic de aceeași lungime — numai trei:

- a. U2UU2UU2U
- b. 020000020
- c. UUUUZUUZU
- 1. Neaccentuate = cuvinte ajutătoare.
- 2. Accentuate = cuvintele cu sens lexical de sine stătător.
- 3. Ambivalente = pronumele posesive și formele accentuate ale pronumelor personale, dar notează că și unitățile de tipul 2 pot figura în poziții neaccentuate, "fără să altereze ritmul versului", ceea ce revine la anularea diferenței dintre ele și cuvintele zise ambivalente.

Comparînd schemele 1-7 și a-c descoperim o secvență comună : schema 5 este identică cu b. Ne aflăm în fața unui caz de ambiguitate ritmică insolubilă la nivelul versului. Numai compararea cu contextul ritmic în care este încadrat versul avind schema $5\equiv b$ ne îngăduie să decidem dacă ritmul său este iambic sau amfibrahic. Așa se întîmplă cu versurile :

"Priveliștile sclipitoare

020000020

Repaosă nestrămutate"

020000020

(M. Eminescu, Cu miine zilele-ți adaugi)

al căror ritm se precizează doar la lectura unei porțiuni mai mari de text.

Nu intenționăm să analizăm aici toate sursele și implicațiile ambiguității ritmice, cu atît mai mult cu cît le-am rezervat un loc destul de mare într-o lucrare anterioară [5]. Ceea ce urmărim este să arătăm că și ambivalența accentuală a cuvintelor monosilabice poate constitui o

sursă de indecidabilitate în procesul diagnozei ritmice.

Într-adevăr, cel puțin în principiu, dat fiind că accentuarea cuvintelor monosilabice este facultativă, ritmul unui vers alcătuit numai din astfel de elemente ar trebui să fie total neprecizat. Lucrurile nu stau însă așa deoarece aproape întotdeauna unele dintre cuvintele respective vor fi "pline", iar celelalte ajutătoare și, prin contrast, cele dintîi vor avea tendința să atragă ictusul configurînd o structură ritmică de un tip oarecare. O ambiguitate veritabilă survine numai în cazul alăturărilor de cuvinte egal susceptibile de accentuare, cum se întîmplă în versul:

"Tu ești o undă, eu sunt o zare"

(M. Eminescu, Replici)

Grupurile structural identice tu esti și eu sunt acceptă în egală măsură accentuarea oxitonă $_{\circ}tu$ 'ești, $_{\circ}eu$ ' sunt și pe cea paroxitonă 'tu $_{\circ}e$ ști, 'eu $_{\circ}sunt$. În primul caz, schema rezultantă este :

adică una iambică, pe cînd în cel de-al doilea se obține o cadență curat dactilică:

Uzual, echivocul se rezolvă prin examinarea versului următor, dar de data aceasta nu numai cel de-al doilea, dar și cel de-al treilea vers al strofei prezintă aceeași bizară particularitate: structura lor ritmică este susceptibilă de o dublă interpretare.

"Eu sunt un țărmur, tu ești o mare, Tu ești o noapte, cu sunt o stea"

1. Ipoteza iambică:

02020]|0202

2. Ipoteza dactilică:

De-abia versul final al strofei ne aduce o indicație privind modul de "lectură ritmică" intenționat de poet. Într-adevăr, ritmul secvenței:

"Iubita mea" ULUL

este hotărît iambic. Avînd însă în vedere că sub raportul lungimii acest ultim vers echivalează de-abia cu un emistih al precedentelor, ponderea sa în ansamblul strofei este doar de 1/7 (un emistih cert iambic față de șase incerte) și cum numai unul dintre cele două accente ale versului contravine schemei dactilice [2] $\cup \cup 2$, numai amplasamentul unui accent din 14 pledează în favoarea ipotezei iambice. Or, atare proporții caracterizează în mod frecvent licențele ritmice, abateri locale ce nu periclitează cu nimic diagnosticul ritmului unei poezii.

În strofa:

"Sfărmați statuia goală a Venerei antice, Ardeți acele pînze cu corpuri de ninsori; Ele stîrnesc în suflet ideea neferice A perfecției umane și ele fac să pice În ghearele uzurei copile din popor"!

(M. Eminescu, Împărat și proletar)

chiar admițînd accentuarea "latinizantă" Vénerei, trei accente din 24 se abat de la schema iambică (raportul 1 : 8, nu 1 : 14 !), fără ca apartenența strofei la ritmul iambic să poată fi pusă la îndoială :

0200020/|020002 |2|002020/|020002 |2|002020/|020002

"Redresarea ritmului" de care vorbește I. Funeriu (op. cit., p. 36) și care succedă fiecărei licențe face imposibilă orice confuzie privind tipologia ritmică a textului, chiar și în cazurile cînd numărul abaterilor este mai mare. Într-un singur distih ca:

"Vesela verde cîmpie acu-i tristă, vestezită, Lunca, bătută de brumă, acum pare ruginită"

(V. Alecsandri, Sfirșit de toamnă)

200 20020//0 2200020

schema trohaică este încălcată de 4 ori, raportul dintre licențele ritmice și numărul total de silabe accentuate ajungînd la 1:3. Or, în primele patru strofe ale poeziei Replici, acceptînd ipoteza dactilică, proporția abaterilor accentuale nu depășește valoarea de 1:12, ceea ce nu pare să îndreptățească excluderea acestei variante de lectură. De-abia în ultimele 2 strofe raportul respectiv crește mai substanțial (la 4:11 și 4:14), după cum se poate constata din transcrierea convențională de mai jos (pentru economie de spațiu am înlocuit prin 0 și 1, simbolurile tradițioale \cup și 2):

, ,		
POETUL	Ipoteza iambică	Ipoteza dactilică
"Tu ești o undă, eu sunt o zare, Eu sunt un țărmur, tu ești o mare, Tu ești o noapte, eu sunt o stea— Iubita mea.	01010//01010 01010//01010 01010//0101 0101	10010//10010 10010//10010 10010//1001 0 1 01
IUBITA		
Tu ești o ziuă, eu sunt un soare Eu sunt un flutur, tu ești o floare, Eu sunt un templu, tu ești un zeu— Iubitul meu.	01010//01010 01010//01010 01010//0101 0101	10010//10010 10010//10010 10010//1001 0 1 01
Tu ești un rege, eu sunt regină, Eu sunt un caos, tu o lumină,	01010//01010 01010//00010	10010//10010 10010//10010
Eu sunt o arpă muiată-n vînt— Tu ești un cînt.	01010//0101 0101	10010//0 1 00
POETUL		
Tu ești o frunte, eu sunt o stemă, Eu sunt un geniu, tu o problemă, Privesc în ochii-ți să te ghicesc— Și te iubesc!	01010//01010 01010//00010 01010//0001 0001	10010//10010 10010//10010 010 1 0//0001 0001
IUBITA		
Îți par o noapte, îți par o taină Muiată-n pala a umbrei haină, Îți par un cîntec sublim încet—	01010//01010 01010//01010 01010//0101	00010//00010 01 010//01 1010 00010//01 01
Iubit poet?	0101	0 1 01
O, tot ce-i mistic, iubite barde, În acest suflet ce ție-ți arde,	01010//01010	10010//0 1 010
Nimica nu e, nimic al meu	01010//0101	0 1 010//0 1 01
E tot al tău.	0101	1001

Cu toate că și în interpretarea iambică figurează o licență ritmică (în versul 2 al ultimei strofe), pe ansamblu ea corespunde schemei ideale a ritmului respectiv în mai mare măsură decît varianta dactilică, afectată de 12 licențe. Statistic vorbind, este deci mai îndreptățită ipoteza că ritmul poeziei *Replici* ar fi iambul decît dactilul, dar nici alternativa complementară nu se exclude cu totul, căci, după cum s-a arătat, un raport de 12: 78 = 1:6,5 între numărul abaterilor accentuale și numărul total de accente se încadrează în limitele acceptabile pentru diagnosticarea ritmului unui text poetic.

Multiplelor "deschideri" ale poeziei li se adaugă în cazul de față o "deschidere ritmică", aspect care, pe lîngă implicațiile de ordin literar, se constituie, după cum am încercat să demonstrăm, într-o nouă piesă la dosarul tot mai voluminos al "problemei controversate a accentului cuvin-

telor monosilabice" ([1], p. 458).

[1] Avram, Andrei

[2] Berca, Olimpia

[3] Bordeianu, Mihai,

[11] Vasiliu, Emanuel,

REFERINTE BIBLIOGRAFICE

Versificația românească, Iași, 1974.

p. 457-464.

Poetici românești, 1976.

[4] Constantinescu, N.,	Rima în poezia populară românească, București, 1973.	
[5] Dinu, Mihai	Le vers roumain en tant que code détecteur de licences rythmiques,	
	in RRL XXV-CLTA XVII (1980), nr. 2, p. 137-148.	
[6] Funeriu, I.,	Versificația românească - perspectivă lingvistică, Timișoara, 1980.	
[7] Gáldi, Ladislau,	Introducere în istoria versului românesc, București, 1971.	
[8] Kavková, Marie,	Norma metrică a versului românesc de 14 silabe, Acta Universitatis	
	Carolinae - Philologica no. 1, Romanistica Pragensia VII, p. 77-112.	
[9] Tohăneanu, G.I.	Ritm dominant, substituiri ritmice, ritm "secund". Dincolo de cuvînt,	

Transferul accentual in limba română, în SCL XIX (1968), nr. 5.

București, 1976, p. 225-243.
[10] Tohăneanu, G.I. Din valurile vremii. Studii de poetică și stilistică, București, 1966, p. 205-225.

Une source d'ambiguité rythmique dans le vers roumain classique: l'ambivalence accentuelle des mots monosyllabiques

Fonologia limbii române, București, 1965.

$(R \acute{e} s u m \acute{e})$

L'analyse du rythme d'une poésie roumaine suit habituellement le chemin suivant : on part de la distribution des accents naturels des mots :

« Dintre sute de catarge	00400040
Care lasă malurile,	\cup \cup \perp \cup \cup \cup \cup \cup
Cite oare le vor sparge	4 U 4 U U U 4 U
Vinturile, valurile?»	40004000

358 MIHAI DINU

et, en marquant par \(^1\) toutes les positions syllabiques susceptibles de recevoir l'accent, on établit la matrice rythmique générale du vers, \(^1\)\(^1\

Un élément qui peut compliquer le diagnostique du rythme c'est la particularité des mots monosyllabiques de pouvoir passer tout aussi bien pour accentués que pour atones.

La pièce de M. Eminescu Replici (Répliques) où le lecteur hésite jusqu'avant la fin entre deux hypothèses presqu'également probables (ïambe ou dactyle?) nous offre un bel exemple d'ambiguïté rythmique fondée sur cette double propriété linguistique.

Ianuarie 1981

Institutul de cercetări și proiectări pentru gospodăria apelor București, Splaiul Independenței 294

SCL, an XXXII, nr. 4, p. 345-358, București, 1981